

मेरा
संज्ञ

D.B.No:rap329
Yer No:rap329

RESTORASYON KAVRAMLARI VE SORUNLARI

Restorasyon tarihi- tarih, bir geçmişin yaşantısını bütün yönleriyle kapsayan anlamda alınarak- bir belge niteliğinde ve insan eliyle yapılmış bir kültür ürününü korumak için yapılan müdahaledir. Restorasyon konusu olan yapının seçimi, kültür ürününün ne olduğuna bağlıdır. Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi ICOMOS'a göre:

Anıt: İçinde yapı olsun olmasın, arkeolojik, mimarlık, tarihî veya etnoğrafik değeri olan ve içinde korunmuş eşyalar da bulunabilen bütün gerçek mülkler,

Sit: Onarılması halkın yararına olacak doğal veya insan yapısı veya her ikisinin karışımı olan bir eleman grubudur.

Anıtlar ve sitler sanat ve uygarlık tarihi için geçmişin ve günümüzün değer yargılarına pozitif olarak sahiptirler. Restorasyonun amacı yapının tarihsel kimliğini ve belge değerini mümkün olduğu kadar korumaktır. En geniş anlamda, estetik değer de bu tarihsel değer içinde yer alır. Korunan eserin kullanılması söz konusu olsa bile, bu anıtın tarihsel kimliğinden sonra gelmelidir. Aksi durumda korumanın anlamı kalmaz. Onun için eski esere yeni bir fonksiyon verilmesi öngörüldüğünde, yapının tarihî ve estetik niteliklerinden taviz verilmez. Yeni fonksiyon, yapıyı kurtarmak için sadece bir araçtır. Bununla beraber, 'yeni bir fonksiyon vermek' şeklindeki müdahalenin ne ölçüde kuramsal görüşlere uyabileceği aşağıda tartışılacaktır.

Yukarıdaki tanımlamaların sonucu olarak, tarihî eser veya tarihî çevre bu niteliklerini korudukları oranda restorasyon söz konusu olabilir.

Tarihî değer nedir? Bir genel tanım olarak; uzak veya yakın geçmişe ait her kalıntı bir tarihî değer belgesidir ve tarihin yorumlanması bakımından herhangi bir kalıntının veya 'artifact' in diğerinden daha az önemli olduğu kolaylıkla iddia edilemez. Fakat böyle bir kriterden hareket edildiği zaman herşeyi korumak gerekliliği gibi bir saçmalık ortaya çıkar. Buna pratik olarak ekonomik açıdan imkân olmadığına göre, tarihî değer kavramını sınırlandırmak gerekmektedir. Günümüzde bu sınırlama:

a- tarihî belge kriteri

b- zaman kriteri

c- estetik kriterler

konarak yapılmışa çalışılır. Bütün bunlar pratik zorunluluklarla ortaya çıktığı için hepsi de bir bakıma öznel sınırlamalardır.

Tarihî belge niteliğinde olan bir yapı iki şekilde böyle bir sıfat kazanıyor:

1- Bir tarihî olayla bağıntılı olarak,

2- Bir tarihî süreci belirten olarak.

Birinci durumda yapının ortadan kalkması, tarihî olayı ortadan kaldırdığı gibi, onun niteliğini de değiştirmez. Bu bakımdan sadece hatırlatma olayına bakarak bir eseri korumak çok kere gerekli olmayabilir. Buna karşılık, bir yapı veya bir yerleşme parçası, sosyal ekonomik, teknik ya da estetik bir gelişmenin ifadesi olarak görülüyorsa, o zaman estetik nedenlerle değil, fakat tarihî nedenlerle bunu korumak söz konusu olur. İstanbul'da ve yurdun diğer bölgelerinde korumak için çaba sarfettiğimiz eski ahşap konutlu mahalleler belirtilebilir. Bunların tek tek sanat eseri olarak korunmaları söz konusu değildir. Fakat korunabilmiş böyle bir mahalle Osmanlı toplumunun bundan bir iki yüzyıl önceki sosyal yaşantısı, fizik çevresi, yapı tekniği ve estetik düzeyi hakkında bir belgedir. Onun için tarih bilincine sahip bir kültür ortamında korunması gerekli olduğu ileri sürülmektedir.

Zaman kriteri bir sınırlama olamaz. Gerçi bundan birkaç yıl önce yapılmış bir yapıyı tarihî eser olarak korumak genellikle söz konusu değildir. Fakat bunun nedeni o yapıyı doğuran koşulların, az veya çok devam etmekte olmalarıdır. Eğer bugünden yarına teknikte ve sosyal yaşantıda köklü değişiklikler olsa, örneğin Türkiye'de bütün konut yapılarını yeni prefabrik konutlarla değiştirmek olanağı olsa, daha dün yapılmış bir yapı tarihî kimlik kazanır. Böyle uç bir örnek zaman kriterinin öznel niteliğini ortaya koymaktadır. Zaman kriteri hakkında bir kayıt koymak gerekirse, değişmiş bir sosyal, teknik veya estetik ortama ait olmanın yapıya tarihî kimlik kazandırdığı kabul edilebilir.

Yaygın bir kriter olarak korumayı gerektiren koşulların başında estetik değerler gelmektedir. Yani, korunacak ve restore edilecek eser, estetik

değeri olan bir eserdir. Estetik değer aslında, bilimsel, objektif olmaktan uzak bir değerdir. Bir kişinin veya bir grubun bir eseri güzel bulması, tamamen haklı bile olsa, o esere koruma açısından bir estetik değer kazandırmaz. Estetik değer, uzun bir zaman süresi içinde oluşan yaygın bir yargı sonucu ortaya çıkar, yani objektifleşir. Gelişmiş bir kültür ortamında bu yargı yaygındır. Herkesin okuma yazma bildiği, okula devam ettiği, geniş bir sanat kültürüne sahip bir ortamda, tarihî değer için estetik yargı aşağı yukarı oluşmuş olarak bulunabilir. Bu noktada Türkiye'de durum aynı değildir. Türkiye'de okumuş veya okunmuş insanların çoğunluğu için, en güzel tarihî konut, en değersiz bir betonarme apartmanla değiştirilebilecek, kolaylıkla elden çıkarılabilecek kadar önemsiz bulunabilir. Gerçi burada ekonomik yargıların ağır bastığı söylenebilir. Fakat halk, camilere eski eser olarak baktığı, yani yapıldığı zamana bağlı olmadan, tarihî bir nitelikte gördüğü için, yeni bitmiş çirkin bir betonarme mescidin eski eser olarak tescilini isteyebilmektedir. Bu nedenle kendi ülkemizde gelişmiş sanat tarihi araştırmaları ve yaygın bir sanat kültürü olmadığına bakarak, başka ülkelere göre daha titiz olmak gerekmektedir. Bugün bir Selçuk Medresesi, yarın bir erken Osmanlı Mescidinin elden çıkması istenmediğine göre, yeterli bir örgütlenme ile yoğun bir saptama ve belgeleme eylemine girişmek ve ulusal kültürün kök değerlerini korumak, teknik ve sanat adamları için büyük bir önem taşımaktadır.

RESTORASYONLA İLGİLİ TEORİLER

Restorasyon anlayışı, içinde bulunduğu tarihsel ve artistik ortamın değişimine bağlı olarak gelişmiştir. Bugün anladığımız anlamda restorasyon -bir anıtın tarihsel, artistik değerlendirilmesi ve teknik bakımı- 19. yüzyılın ikinci yarısında başlar. O sıralarda sanat çevrelerinde Ortaçağ yapılarına karşı derin bir ilgi uyanıyor. Neoklasik akımla Art Nouveau arasında (1860-1900) mimarlık alanında yaratmanın yerini geçmişin tekrarı alıyor. Toplum ihtiyaçlarını, fonksiyonel yönden geliştirilmiş olmakla beraber, dışta geçmiş biçimleri taklit etme zorunluluğu duyan yapılarla cevap verilmeğe çalışılıyor. Tarihin her soruya cevap veren bir hazine olduğu kanısı çağın kültürü için karakteristikti.

Restorasyon tarihi açısında Ortaçağı örnek alan İtalyan Boito hatırlanabilir. Yazılarında Ortaçağın yarı anonim, organik mimari tasarımına dönmek gerektiğini, ancak bunun taklit niteliğinde değil, Ortaçağdan esinlenme, onu yorumlama şeklinde olabileceğini savunuyordu. Bu eğilimin örneklerinden biri olarak Maciacchini'nin monumental Milano Mezarlığı gösterilir. Lombardiya, Ortaçağ, Pisa ve Bizans etkilerinin karıştığı bu kompozisyon, büyük bir üslup serbestliğiyle tasarlanıp uygulanmıştır. Bu gibi örneklerle Ortaçağ için gerçekten bir yeniden canlanma, Yeniçağa bağlantı sağlanıyordu. Ancak bir zamanların belirli şekillere bağlı saf stili yerine, Barokla yoğrulmuş bir Ortaçağ karakteri uygulamalara hakim oluyordu. Bu anlayış, artistik ve tarihsel ilgi, o devrin restorasyon kriterlerini tanımlamıştır. Bugün stilistik rekonpozisyon olarak adlandırdığımız bu akım, eski eseri orijinal şekline getirmeğe çalışıyordu. Restoratör yapının tasarımındaki öze ne kadar yaklaşırsa, mimarın kalıbına girebilirse, o kadar başarılı olduğu sanılıyordu. Yapının yapıldığı devre dönerek, özellikle benzer aynı tarihli yapıların stil yönünden analizi gerekiyordu. "Kaynağa dönüş" ilkesi orijinal yapıya eklenen diğer geç devir yapılarını önemsememeği, veya kaldırmayı öngörüyordu. Örneğin Milano'da S.Ambrogio restore edilirken (19.yüzyıl 2. yarısı) Barok devri ekleri tamamen ortadan kaldırılmıştır. Ancak böyle bir anlayışın, daha önceki akıma reaksiyon olarak açıklanması gereklidir. Ortaçağ yapılarının değersiz olduğunu savunarak, onları yok eden anlayışa karşı, bu yapıları değerlendirip, olumlu bir davranışla yalnız artistik bakımdan değil, tarihsel yönden de başarılı restorasyonlar yapan sanatçılar da çıkmıştır. Sonraki devirlerin eklerinin sanat değerlendirilmesinin yapılmaması, değişik mimarlık akımlarını ayırmayı bilmemek ve istememek gibi davranışlar bu tip restorasyonun en belirgin ve zararlı yönüdür.

Genellikle, Ortaçağ yapılarının, özellikle konstrüksiyon detayları yapıdan yapıya değişiktir. Bu devir yapıları arasında bir çeşit yakınlık kurarak birinde yok olan kısımları diğerine benzeterek yapmak yanlış bir tutumdur. Örneğin, Anadolu'da Selçuk Devri yapıları kendi aralarında tam olarak belirlenmiş ortak bir mimarlık anlayışı ürünü değillerdir.

Torino'daki Ortaçağ Şatosu stilistik rekompozisyonun tipik bir örneği olarak gösterilebilir. Zamanında çok beğenilip, övülmekle beraber, uygulama gerçek bir çok belgeyi yok etmiştir. Restorasyon her biri savunma, strateji ve topografya verilerine göre tasarlanmış, kendine özgü karakteristikleri olan Piyemonte şatolarından esinlenerek yapıyı yeniden yapmak olmuştur. Uygulayıcı mimar d'Andrade Val d'Aorta daki bütün şatoların çok hassas rölövelerini yapmış, bunların herşeyi öğretip, açıklayacağına düşünerek çalışmıştı.

Buna benzer bir anlayışla, başka yerlerdeki anıtların en anlamlı parçaları bir araya getirilerek rekonstrüksiyonları yapılmaktadır. İlke, yanlış olmakla beraber, aksi halde kaybolabilecek bir eserin korunması yönünden olumlu sayılabilir. Örneğin, tanburu yıkılmış bir cami kendi haline bırakılmayıp, üstü tamamlanabiliyor.

Stil açısından tamamlama anlayışına daha sonraki gelişmeler yeni bir kriter eklemiş, stil ön yargısı yerini tarihsel belge ön yargısına bırakarak, tarihî rekompozisyon akımı çıkmıştır. Tam ve uygun olmayarak arkeolojik restorasyon denilebilecek bu kriter de, tarihe ve sanata haksız davranır. Her iki anlayış da rekompozisyona varmaktadır. Birinci, estetik bir yorum ve stil yönünden bir tamamlama ile, diğeri tarihî bir tamamlama gereğiyle. Ancak, belgelere dayandığı için olumlu ve ciddi bir tutum olarak yorumlanabilmesine rağmen, bugün izi kalmamış bir eseri yeniden yapmak oldukça yanlış sonuçlar verebilir. Ortaçağ yapılarından belge kalmadığı halde, restorasyonu yapılarak orijinal yapıya benzediği savunuluyor. Bu bir aldatmaca, yanlış tanıtma oluyor. Stilistik rekompozisyon öğretim ve çalışma zorunlulukları dışında, daima tartışma konusudur.

MODERN RESTORASYON İLKELERİ

Zamanla anlayış ve teoriler gelişmiş, restorasyon sanatı ve bilimi daha bilinçli, akılcı ve bilimsel bir düzeye getirilmiştir. Bugün restorasyonun ne yalnız sanat, ne de yalnız ilim olmadığı, fakat her ikisi de olması gerektiği düşünülmektedir. Restorasyonda artık yapının stilistik veya tarihî rekompozisyonu değil, korunması, düzenlenmesi, ve değerlendirilmesi söz konusudur.

Günümüzde restore edilen yapı herşeyden önce bir tarihî belgedir. Bu tarih bakımından bilinçlenmenin bir yeni aşamasıdır. Yapının restorasyonu, daha önce belirtildiği gibi, bu tarihî kimliğin korunması amacı ile yapılır. Yapının yine aynı fonksiyona hizmet etmesi gerekli değildir. Çünkü aynı fonksiyon bugün için yokolmuş olabilir: Bir sarayın saray, bir kilisenin kilise, bir medresenin medrese olarak kullanılması olanaksızdır; veya yapının eski fonksiyonunu görmesi fiziksel olarak kabil değildir: Bi hamamın, yeniden işletmeğe açılmasının, yapının rutubete dayanamıyacağı düşüncesiyle kabil olmaması gibi. Gerçi günümüzde yapının çevrenin hayatına katılması onun yaşaması için gerekli sayılmaktadır. Fakat bu, değişen yaşama koşulları içinde, yapının çevrenin doğal bileşeni olarak değil, fakat özel bir bileşeni olarak yaşaması demektir. Vaktiyle çevre ile beraber meydana gelen, bu sefer çevrenin kendisine verdiği özel bir statü içinde yaşamaktadır.

Bundan bir yüzyıl önce İstanbul'da bir ahşap konak, gerektiği zaman restore değil, fakat tamir ediliyordu. Bugün aynı konak, eğer halâ içinde yaşanmaya devam ediliyorsa, tamir değil, restore edilecektir. Bundan yüzyıl öncesinin tamiri de korunması öngörülebilecek bir tarihî değer kazanmıştır. Gerçi bazı yapılar, özellikle camiler için, aynı şekilde devam eden fonksiyon nedeniyle müdahale koşullarının aynı kalması gerektiği düşünülebilir, ve bu noktada bir dereceye kadar hak da iddia edilebilir. Bununla beraber çağımızın geçmişe göre değişik bir teknolojik aşamada oluşu buna imkân vermemektedir. 15. yüzyılda yapılan bir caminin 17. yüzyılda tamir edilmesi, stil açısından bazı değişiklikler getirmekle beraber, kullanılan teknik, malzeme, caminin toplum strük-türü içindeki yeri ve buna bağlı olarak camiye yapılacak müdahalenin niteliği, 15. yüzyıl insanının tanıdığı durumdan çok farklı değildi. Bugünün insanının taş duvarlı ve kubbeli bir camiye halâ aynı malzeme ile, ve az farklı bir espri ile müdahale edeceği ümidi yoktur. Bugünün malzemesi ve tekniği ve ekonomik koşulları, bundan elli yıl öncekinden köklü olarak farklıdır. O yüzden de mescidi tamir edenler düşünce bakımından ne denli tutucu olurlarsa olsunlar, çatıyı betonarme yapmakta sakınca görmemektedirler. Bu davranış bizim bugün vardığımız tarih bilincine aykırıdır. Oysa, Violet-le-Duc'in bile gotik katedrallere mü-

dahalesi, bir çeşit teknik ve ruh yakınlığı dolayısıyla idi. Türkiye'de, özellikle Osmanlı stili, uzun yüzyıllar büyük bir homojenlik göstermiştir. Yapıların toplum içindeki fonksiyonları ise, çok yakın zamanlara kadar aynı kalmıştır. Böyle bir ortamda yapının bir tarihî eser olarak görülmesi ve ona göre muamele görmesi söz konusu olmamıştır. Ancak bugün, fonksiyonel, teknik ve kültürel çok köklü değişikliklerden sonra, eski çağın mirasına nötr ve bilimsel bir gözle bakıyoruz.

Sanat eserinin tarih boyunca orijinal tasarıya yapılan çeşitli eklerle değişmesi normal olmakla beraber, orijinal tasarımını koruyan yapılar da vardır. Bunlarda estetik bütünlük bu ilk tasarıma aittir. Özellikle klasik Osmanlı çağı yapılarında, ya da fonksiyonları gereği herhangi bir ek'e lüzum olmayan türbe gibi yapılarda, restorasyona esas olacak çağ hakkında şüpheye düşmek imkânı yoktur. Aynı şekilde kısa bir süre içinde meydana gelmiş bir yerleşme düzeninde, örneğin İstanbul'da Akaretler gibi bir konut dizisinde veya büyük bir teknik stil homojenliği gösteren bir yerleşmede, örneğin; malzeme ve yapı detaylarında hiçbir ayrıcalık görülmeyen bir Anadolu şehri mahallesinde restorasyona esas olacak çağ bellidir. Böyle bir durumda en önemli sorun "rekonstitüsyona" gidilip gidilmeyeceğine karar vermektir. Bu karar aşağıda belirtilen durumlara göre değişir.

Yapı sağlamdır. Kullanılabilir durumdadır, veya korunacak çevre yaşamaktadır. Bugüne kadar büyük değişiklikler geçirmemiştir. Orijinal elemanlarının, biçimsel konstrüktif nitelikleri bilinen küçük bir kısmını kaybetmiştir, veya onların yerine artistik değeri olmayan, geç devir ekleri veya tamamlamaları vardır. Böyle bir durumda rekonstrüksiyona gidilebilir. Önce elde tamamlanacak kısımlara ait olan bilgilerin gerçek tarihî değerinin tam olarak tesbit edilmiş olması gerekir. Bu yetersiz olduğu zaman hem tarihî, hem de estetik hata başlar. Örneğin, yetersiz bir fotoğrafa, veya aynı çağda yapılmış benzerlerine bakarak bir minare şerefesini tamamlamak (tarihî rekonpozisyon) böyle bir hataya götürecektir. Ona karşılık, eğer şerife korkuluklarına ve mukarnaslarına ait parçalar kalmışsa, tamamlama sakıncalı sayılmamalıdır. Genel

olarak bu anlamda bir tamamlama söz konusu olduğu zaman yeni kullanılan malzemenin eski ile ilişkisi sorunu ortaya çıkar. Genel bir ilke olarak ekler büyüdüğü veya dekoratif işçilik arttığı oranda orijinale benzetmek tehlikelidir. Bu ilkenin doğal sonucu olarak kısmen yok olmuş, fakat kalan kısmı stilistik bütünlüğe sahip bir yapının, yeniden tamamlanması doğru değildir. Böylece tasarı bütünlüğüne sahip bir yapının yakıldıktan sonra yenileştirilmemesinin nedeni, günümüzün koşulları içinde bu bütünlüğe bir genel çizgi olarak varılsa bile, orijinaldeki duyarlılıkla malzemenin kullanılamıyacağı ve detayların yeniden yaratılamıyacağı düşüncesidir. Böylece bir mekanik kopya yapmaktansa, kalanı korumak daha uygundur, daha da ekonomiktir.

Eğer yapı yıkılmışsa, fakat bazı orijinal parçalar ele geçirilmişse ve yapının artistik veya tarihî değeri büyükse, bu takdirde sadece eldeki elemanlarla, orijinali hatırlatmak için kısmî bir restitüsyon göze alınabilir.

Orijinal tasarımının fazla değişmediği hallerde yapılacak müdahalenin bu genel sınırlarını belirttikten sonra, yapının yapıldığı çağın da restorasyon kararı üzerindeki etkisini hatırlatmak doğru olur. Bugün kullanılması söz konusu olmayan ve Antik çağda, ya da Erken Ortaçağa ait eserlerin hiçbir şekilde tamamlanması doğru değildir.

Bu ilke şimdiye kadarki bütün uluslararası toplantılarda ve tebliğlerde tekrarlanmıştır. Böylece Side'deki hamamların müze olarak restore edilmesi tartışma konusu bir uygulamadır. Bazı özel durumlarda, örneğin bir tiyatronun basamaklarının kısmen tamamlanması ve yapının eskisine benzer bir fonksiyona tahsis edilmesi gibi uygulamalarda sınırlar biraz daha genişletilebilir. Fakat burada da bilinmeyen kısımların teorik esaslara dayanarak tamamlanması reddedilir. şüphesiz mevcut parçaların yerine konması gibi işlemler sakıncalı değildir. Daha yeni çağlara doğru geldikçe, kullanılabilecek yapıların rekonstrüksiyonu isteği artar. Çok özel durumlar dışında, örneğin, yapının büyük bir kompleksi tamamlayan bir eleman olması gibi durumlar dışında, "kısmî veya bütün bir tamamlama ne estetik, ne tarihî, ne de ekonomik açıdan doğru değildir" diyoruz. Gerçi tamamlanmadan bırakılan bir detay este-

tik açıdan olumsuz bir tutumdur. Fakat belgesel kimliğin bozulmaması için gereklidir. Bununla beraber tamamlamağa davet eden nedenleri iyi değerlendirmek gerekir. Bir mermer kaplamanın kısmen yok olması arkadan çok kötü bir duvar konstrüksiyonu çıkarıyorsa, ve bu kalanların estetik etkisini bozuyorsa, burada bir tamamlama gerekecektir. Bu tamamlamanın etkisinin aynı veya değişik olması, tamamlamanın teknik olarak kabil olup olmasının (dekoratif bir detay söz konusu ise) ve sonuçtan istenen estetik niteliğin ne olduğuna bağlıdır. Birçok hallerde nötr bir ek, eskisini yenilemeğe tercih edilir. Burada genel bir ilke konulamaz. Fakat, bu konuda tamamlamanın boyutları, fonksiyonel nedenler, nötr olarak sıfatlandırılan tamamlamanın, gerçekten nötr olup olmadığı düşünülmelidir. Yeniden kullanılacak bir caminin duvarlarının, kullanılış bakımından kaplanması gerekiyorsa, bunun doğru olup olmadığı sorunu değil, fakat nasıl kabil olduğu sorunu birinci plana geçer. Tavsiye edilecek bir tutum yeni kaplamanın nötr olmasına çalışmak değil, fakat orijinal kaplamanın yokluğunu belirtecek ve etkisiyle ikinci planda kalacak bir yeni kaplama yapmaktır. Şüphesiz bu anlamda tamamlamanın sorunları çoktur. Her durumda özel bir çözüm düşünmek gereklidir.

Genellikle restorasyon eyleminin iki bölümü vardır:

- a. Restore edilecek yapının bir sanat eseri olarak tanımının tam olarak yapılması,
- b. Bu tanımlı maddi olarak gerçekleştirme-uygulama.

Burada birinci bölümle ilgili bazı sorunları ele alalım:

Tarihî anıtın restorasyonu sadece bir yapıyı ayakta tutmak amacıyla yapılamaz. Eğer amaç sadece bir olsaydı, bunun için özel bir çabaya hacet kalmaz, herhangi bir yapı gibi restorasyonu da her mimar yapabilirdi. Bugün Türkiye'de durum gerçi budur, yani her önüne gelen eski eseri onarmak yeteneğine sahip olduğunu sanmaktadır. Bu da sonuç olarak, yapının bir tarihî belge olarak yok olmasına yol açmaktadır. Önce restorasyonun tarihi korumak amacıyla yapıldığını hatırlamak gerekir. Yapı, tarihi korumak için bir araçtır. Bunun için yapının tarihi koruma açısından nasıl bir belge olduğu düşünülmelidir. Yapı bir kültür belgesidir, bir teknik belgedir, bir estetik belgedir, bir ya-

şanti belgesidir. Öyleyse bir yapıda bunlarla ilgili ne varsa korunması gerekmektedir. Yani, yapının estetik görünüşünü korumak, onu tarihî bir belge olarak korumak demek değildir. Yapıyı fonksiyonel olarak yaşatmak, örneğin, bir cami ise ibadet fonksiyonunu görmesine devam ettirecek müdahalelerde bulunmak, onu bir tarihî belge olarak korumak için yeterli değildir. Bütün bunlar gözönüne alınmadığı için Türkiye'de garip bir tamir niteliğindeki restorasyonlar, tarihi koruma için yapılması gereken bilimsel restorasyon olmaktan çok uzak düşmektedirler.

Bilimsel restorasyon yapının analitik etüdü ile başlar. Bu etüt üç açıdan yapılır:

- a- Tarih açısından,
- b- Estetik açıdan,
- c- Teknik açıdan (yani strüktür ve konstrüksiyon açısından)

Her üç etüt kendi içinde ayrıca üç düzeyde ele alınır:

- a- Yapının çevresiyle ilişkisi açısından;
- b- Yapının bütünü açısından;
- c- Yapının detayları açısından.

Tarih açısından etüt, yapının içinde geliştiği ortamın bütün yönleriyle tanınması, yapıda gördüğümüz mimari tasarıma götüren nedenler ve yapının bugüne kadar geçirdiği değişikliklerin aydınlatılması demektir. Bu etüt sadece yapı için değil, yukarıda belirttiğimiz üç düzeyde, yani, yapının çevresi, yapının kendisi ve yapının detayları düzeylerinde yapılacaktır.

Estetik açıdan yapının yapıldığı çağın bilinen, ya da tesbit edilecek estetik ilkeleri ve çağın yapıyı de içine alan stilistik karakteristikleri ortaya konacaktır. Yapıda uygulanan birimler, geometrik "tracée" ler veya modüllerin araştırılması buraya girer. Bunun da yukarıdaki gibi üç ayrı düzeyde yapılması gerekir.

Teknik açıdan, yapının strüktürel şeması taşıyıcı sistemle örtü sistemi arasındaki bağlantı, bu strüktürü meydana getiren malzemenin bugünkü durumu, müdahale etme imkânları ve yeniden kullanılacak malzemenin ve varsa yeni strüktür elemanları katmanın yöntemi saptanmalıdır. Burada strüktürel detaylarla dekoratif detaylar arasındaki bağlantı, yeni mü-

dahalede eski bağlantı sistemi değişiyorsa, yeni kurulacak bağlantı sisteminin saptanması, eski ve yeni malzeme arasındaki konstrüktif ilişkiler düşünülmelidir. Teknik etüdün sonucu, estetik açıdan değerlendirilmek zorundadır.

Genellikle, bu etütler yapının rölövesiyle başlar. Rölöve yapının bugünkü durumunu yukarıdaki etütleri aydınlatacak şekilde etraflı olur. Çoğu hallerde yapı hakkında tam bilgi ancak sondaj ve kazılarla olabilir. Bu kazıların sadece yapının temeli, duvarları veya yıkılmış kısımları hakkında verdiği bilgiler, ya da yapı fragmanlarını ortaya çıkarılması değil, aynı zamanda arkeolojik malzeme, seramik, para, monogram, taşçı işareti, tuğla damgası gibi işaretler ve diğer küçük buluntular vererek yapı tarihini aydınlatması bakımından da büyük bir önemi vardır. Hatta, tarihî araştırmanın tam olabilmesi için, her yapı çevresinde sondaj mahiyetinde kazı yapılması belki de tavsiye edilecek bir yoldur.

Bu araştırmaların yapılması ise, restorasyon yapmaktan çok daha zordur. Restorasyona karar verdikten sonra mimar için belirli teknikleri uygulamak söz konusudur. O noktadan sonra restorasyon, diğer tamirlere göre daha titiz bir tamir haline girer. Türkiye'de her mimarın restorasyon yaptığını zannetmesi bu açıdan doğrudur. Çünkü, bir kere uygulamaya karar verdikten sonra, problem teknik sınırlar içine girer. Oysa restorasyonun asıl sorunu, restorasyonun hazırlanmasıdır. Bu ise mimarlık formasyonundan farklı bir formasyona ihtiyaç gösterir. Özellikle, yukarıda söz ettiğim araştırmaların, kendine özgü ve hassas bir yöntemi vardır. Tarihî ve arkeolojik araştırma yöntemleri bu araştırmaları yapanlar için gerekli olacaktır. Şüphesiz, bir restoratörün bütün bu işleri tek başına yapması gerekmez. Fakat, bu araştırmaları organize edecek olan odur. Birçok hallerde, yapının tanınması sondaj ve kazıyı gerektirdiği zaman, bu iki bölüm tek bir bölüm haline de gelebilir. Gerçekten de kazılara bir restorasyon başlangıcı olarak bakmak, tarihî eserin korunması açısından gereklidir. Aksi takdirde, -bütün arkeologların bildiği gibi- zaten bir çeşit tahrip niteliği olan kazı, sonunda toprağın sakladığı değerlerin tüm olarak yokolmasıyla da sonuçlanabilir.

Nitekim, çıkarıldıktan sonra korunması düşünülmeyen takdirde başlarına

neler gelebileceği Anadolu'daki uygulamalarda görülebilir. Dolayısıyla restorasyonu kazı ile beraber yürütmek amacıyla işe başlamak gereklidir. Kazının buna göre organize edilmesi gereklidir. Türkiye'de yabancı misyonların son yıllarda yaptıkları kazılarda Efes Hierapolis, Sardis ve Afrodisiyas'ta bu ilkeye bir ölçüde dikkat edildiği görülmektedir. Birçok kazı yerleri ise, özellikle kalıntıların zaten kerpiçten meydana geldiği güneydoğu illerimizde olduğu gibi, zamanın ve insanın eliyle tahrip edici etkilerine açık bırakılmıştır. Hiçbir şey kalmıyacağı unutulmamalıdır. (Güneyde Tel Açana böyle yokolmaktadır. Perge Tiyatrosunda çıkan figürlü taşların bazıları köylüler tarafından böyle tahrip edilmiştir.)

Restorasyon projesi bu araştırma ve çalışmalar sonucunda hazırlanır. Bunlarsız gerçekleştirilemez. Restorasyon, tarihî ve estetik değerkendirmeği yansıtan bir teknik eylemdir. Onun için restorasyonda sayılar ve boyutlardan çok nitelikler önemlidir.

RESTORASYONUN HAZIRLANMASI

Her restore edilecek yapı ayrı sorunlar getirir; buna göre de çözüm yolları değişik olur. Bir yapının tanınması ve kültür bütünü içindeki yerinin anlaşılması bilimsel bir araştırmayı öngörür. Restorasyona başlamadan önce şöyle bir çalışma süreci gerekir:

1- Restorasyonla ilgili sınırlayıcı hükümlerin araştırılması:

Restorasyonla ilgili kanun, tüzük, ve bu konuda çalışan kuruluşların amaç ve yöntemleriyle tanınması.

2- Tarihsel araştırma:

Anıtın tarihsel gelişiminin, onu oluşturan toplum koşulları içinde incelenmesi, yapıldığı devrin estetik, kültürel, dinî, politik, sosyal, teknik ve ekonomik etkenlerinin araştırılması, yapıyı tarih içindeki anlam ve önemiyle tanıtır. Anıt üzerine yazılmış kitaplar, anıtlarla ilgili belgeler, kılavuzlar, vakıf kayıtları, ve arşivlerin incelenmesi, eski fotoğraf ve rölöveler, yapının orijinal tasarımı ve sonraki devirlerde aldığı şekil hakkında aydınlatıcı olurlar. Bu anlamda eski minyatürler, anı pulları, tablolar da fikir verebilirler. Eski gezi notları, seyahatnameler, yaşlılardan alınan bilgiler de birer veri olabilirler.

3- Teknik ve artistik araştırma:

Yapının konstrüksiyon ve strüktür özelliklerinin incelenmesi; taşıyıcı kısımların temel derinliğinin, eklerin, özellikle statik aksaklıkların tanınması, dekorasyon özellikleri, plân organizasyonu gibi yapıya kimlik kazandıran hususların fotoğraf, not ve eskizlerle belgelendirilmeleri gereklidir. Yapının yakın tarihli yapılarla, çevredeki yapılarla ve benzer fonksiyonlu yapılarla karşılaştırılması yapılır. Yapıyı yapan ve yaptıranın kim olduğu araştırılır. Dikkat ve titizlikle yapılan bu araştırmalar sonucu, yapının sanat tarihi bakımından önemi saptanır.

4- Restorasyon projesinin hazırlanması:

Restorasyon projesinin hazırlanması iki kısımda tamamlanır.

4.1. Rölöve:

Rölöve, mevcut bir yapının projesini onu ölçerek elde etmektir. Yapı ile direkt ilişki-proporsiyon, malzeme, tekstür, insan ölçüleri, vb.; çizgi ile yapı arasındaki ilişkinin kavranması; yaratan mimar ve ustayı yapı yoluyla anlamak bakımından yararlı olur. Bu arada geçmişte yapının detaylı

plânlarla yapılmadığını hatırlamak gerekir. Restorasyona karar verdikten sonra detaylı rölöveler için iskeleler kurmak, sıvayı kaldırıp altındaki duvarı incelemek gerekebilir. Rölövede yapıyı belirten bütün özellikler, malzemenin durumu, kalitesi, rengi, duvarlardaki çatlaklar belirtilir.

Değişik nivolardan plânlar, değişik kesitler, ve cephe rölöveleri farklı teknikleri veya değişik renklerle çizilerek anlatım olanakları arttırılır.

Ölçekler, çok büyük kompozisyonlar için 1/500 den başlayarak, 1/200, 1/100 olarak seçilir. Kesin rölöve ölçeği 1/50 dir. Çizim tekniği yapılara göre değişir. Her yapıyı daha açıklıkla anlatabilecek bir çizim tekniği araştırılabilir, Her rölöve, o yapıyı tam olarak anlatmalıdır. Detaylar şantiyede de yararlanılabilecek nitelikte ve ölçekte çizilirler. Paftalara yalnız ölçek yazmak yeterli değildir. Ölçülerin sistematik olarak verilmesi gereklidir.

Çizimler:

Kesit ve cephe ile plân arasında çizim tekniği yönünden değişiklikler vardır. Plânda soyutlama fazladır. Bu bakımdan en çok kullanılan yollardan biriyle çizilmesi doğru olur. Eğer plânda değişik malzeme kullanılmışsa, bu bir sistemle belirtilir, ve lejant konur. Plânda çeşitli malzeme için farklı renk kullanmağa pek gidilmemelidir. Eğer yapının değişik kotlarında farklı delikler varsa:

- A) Hepsini aynı plânda göstermeğe çalışmalı, mümkün olmazsa,
- B) Farklı kotlarda ayrı ayrı plânlar gerekir. Her plâna kotlar işlenir, kesitte veya cephede nereden geçtikleri belirtilir. Plânda kesilen duvarlar renk veya başka bir usulle daha kuvvetle belirtilir. Varsa hareketli veya hareketsiz esyayı da belirtmek uygun olur.

Önemli ise döşeme, nokta nokta olarak örtü izdüşümü gösterilir.

Yapıyı tanıtmak için en az iki kesit gerekir. Kompleks bir yapı için daha fazla kesit çizilir. Plânda kesitlerin geçtiği yer işaretlenir, yönleri belirtilir ve aynı harflerle işaretlenir.

Nokta nokta veya kesik çizgi ile bir çok şey anlatılabilir:

- 1- Mevcut fakat görülmeyen bir profil,
- 2- Şimdi olmayan fakat orijinalde olan bir eleman,
- 3- Harap olmuş bir elemanın sağlam durumu,
- 4- Görülmeyen, fakat tahmin edilen bir biçim,
- 5- Sıva altında kalmış, veya sonradan doldurulmuş bir boşluk.

Aksonometrik perspektif yapının genel tasarımı ve mekânını anlatmada yardımcı olur. Bu, rölöve yapının binayı ne kadar bildiğini göstermesi bakımından da önemlidir.

Diğer rölöve teknikleri:

Fotoğraf ve sinema.

Detaylar alçı, mum vb. ile alınabilir. Kurşun kalem tozu ile kâğıda da geçirilebilirlerse rölöveye yardımcı olurlar. Fotoğrafların plân üzerinde hangi noktadan çekildikleri işaretlenir. Ayrıca numara ve tarih de konur.

4.2. Kronolojik plânların hazırlanması:

Bir yapıda çok çeşitli devirlere ait ekler, onarımlar olabilir.

Bu sürecin belirtilmesi yazı ile de olabildiği halde, rölöve paftası üzerine işlenmesi bir bakışta anlaşılması bakımından yararlı olur. Değişik devirler fazla olduğu zaman ayrı plânlar yapmak gerekebilir.

Genel olarak iki yol vardır:

1- Her belli bağlı devir için ayrı plânlar çizilerek, ideal rekonstrüksiyonlar gösterilir. Bu amaçla yerindeki kalıntılardan olduğu gibi yazılı bilgilerden de yararlanılır.

2- Bütün devirler bir plâna çizilir. Farklı devirler değişik çizimlerle belirtilir.

Üçüncü bir metod olarak:

- a) I. Devir,
- b) I ve II. Devir,
- c) I,II, ve III. Devir,
- d) Bütün devirler.

5-Restorasyon projelerinin çizilmesi:

Bazon restorasyon projesi rölöve projesinin aynı olabilir. Ancak, böyle bir durumda da ayrı iki çizim yapılarak, birine rölöve, diğerine restorasyon projesi demek gerekir. Böylece iki seri pafta birbirini takip eder, her ikisine de aynı numara veya harf verilir.

Rölöveden farklı bir restorasyon yapılacağı zaman, plânın, cephenin, kesitin restorasyondan sonra alacağı durum çizilir. Böylece elde rölöve paftaları kadar restorasyon paftası bulunur. Birinci serideki her paftaya yapının adı, ve rölöve plânı, ikinci serideki her paftaya da yine yapının adı ve restorasyon projesi olduğu yazılır. Bu amaçla farklı renkler de kullanılabilir.

Restorasyon sırasında kısmen yıkılıp, sonra tekrar yapılacak kısımları belirtmek için ayrı bir seri pafta çizmek gerekabilir. Bu amaçla özel işaret konur, veya yıkılacak yerler sarı, yani eklenecek kısımlar kırmızı ile gösterilebilir. İtalya'da en çok kullanılan anlatım şekli budur. Sarı yıkılacak kısımları göstermek için kullanıldığı zaman, kronolojik plânlarda bu rengin kullanılması gerekir.

RESTORASYON TIPLERİ

Uygulama açısından restorasyon birkaç şekilde ele alınabilir. Restorasyonun amacı bunların biri veya hepsi olabilir.

1. Sağlamaştırma amacıyla restorasyon,
2. Temizleme (liberation),
3. Reintegrasyon (bütünleme),
4. Yeniden yapma,
5. Yenileme,
6. Yapının taşınması,
7. Arkeolojik restorasyon.

1. SAĞLAMLAŞTIRMA:

Bu tip restorasyon, bilimsel denilen restorasyon eğiliminin sonucudur. Şüphesiz eski eserlerin korunmasında en doğru yol, yapıların devamlı bakımındır. Yapıların ömürlerinin uzatılması için modern teknik ve malzeme kullanılabilir. Karar, modern malzemenin yapının kendi malzemesinden daha iyi olmasına bağlıdır. Bir yapıyı sağlamaştırmak için çeşitli elemanlarında değişik usuller uygulanır:

1) Duvarlar:

Düşeyden ayrılmış bir duvarda, durumu düzeltmek için, veya duvarın daha çok eğrilmemesini sağlamak için bazı çözüm yolları vardır.

Eski	I.1. Kontrfor yapmak (Roma'da Propoganda Fide Sarayı, Bernini)
Örnekler	I.2. Kontrfor kemeri (Assisi: Chiesa di Santa Chiera)
	I.3. Demir gergilerle aksi taraflara çekmek (Birçok kiliselerin orta neflerinde)
Yeni	I.4. Temele çimento şerbeti şırınga etmek (Pisa'da Campanile)
Örnekler	I.5. Duvar içinde kalan betonarme yardımcı strüktürler yapmak (Milano-Sant'Ambrogio'nun Campanile'i)

I.6. Doğrudan doğruya duvarı itererek ve düzelterek-konstrüksiyondaki eğilme tasmandan değil de(zelzele gibi), sonradan ortaya çıkan nedenlerle olmuşsa.-Treviso Palazzo dei Trecento

II)Kolonlar:

Eski	II.1. Eskimiş başlık, kaide, ve kolonlar yerine aynı malzeme ile yenilerini yapmak. Hatta orijinal örnekler olsa bile.
Örnekler	II.2. Kolonlar arasını duvarla doldurmak (Pompeii-Palazzo della Ragione) Restorasyondan önce yapılır.
	II.3. Taşıyıcıların boyutlarını arttırmak (Camerino-Portico Varano)
Yeni	II.4. Taşıyıcı elemanların içini boşaltıp, çelik, betonarme gibi yeni taşıyıcılar koyup, dışarısını gömlek gibi kullanmak.
Örnekler	Görünüş aynı kalır, strüktür kuvvetlenir.(Venezia Cadioro)

Bu sağlamlaştırma işlemlerinde dikkatle uyulması gereken ilkeler vardır:

1. Mutlak bir zorunluluk karşısında olmak, çözüm için mevcut bütün olanakların gözden geçirilmesi.
2. Kesiti azaltılacak olan orijinal konstrüksiyonda, azaltma işini minimuma indirmek. Gerekli taşıyıcı kesiti çok hassas hesaplamak, hatta taşıma gücünü normalin altında almak.
3. Bir duvar söz konusu olunca, önce önemsiz, dekorsuz duvar yüzünden başlayarak dekorlu kısmı kurtarmalı. Her iki tarafta da dekorasyon varsa, yukardan veya yanlardan bağlamak gerekir. Eğer hiçbiri yapılamıyorsa, yapı içinde daha önemsiz dekoru olan yerden başlanır. Bu gibi durumlarda dekoratif yüzeyin yenisinden yerine konma olanağının da düşünülmesi gerekir.
4. Orijinal görünüşlü destekler-özellikle modern malzeme ile-yapmak doğru değildir. Eğer gerekiyorsa, modern malzeme ile yapılan strüktürel elemanları oldukları gibi göstermek doğru olur.
5. Yeni duvarlar ekleniyorsa-sonradan açılmış gereksiz pencereleri kapamak için, veya bazı ekler kaldırıldıktan sonra gerekli onarım dolayısıyla-yeni duvarı yeni gibi bırakmak, ya da biraz geri çekmek eki belirtir. Renk, ölçü, veya karakter bakımından değişik malzeme kullanarak, yeni eke tarih konarak da restorasyon belirtilebilir.

Kimyasal müdahalelerle:

- a)Toz haline gelmeye karşı,
- b)Pas'a karşı,
- c)Oksidasyona karşı,

d) Böceklerle karşı

koruyucu tedbirler alınır. Kimyasal maddelerle yeni malzemoyi sun'i olarak eskilere benzetmek doğru değildir.

Sağlamlaştırma sırasında çatlakların durumlarının da gözönüne alınarak, onarımı gerekir. Rölöve paftasına çatlaklar işlenir. Minimum müdahale ilkesine dayanarak teknik olanaklardan yararlanılır. Ancak restorasyonun bununla yetinmesi şeklinde yakın zamanlara kadar yaygın olan bir görüş, bugün bazıları tarafından mübalağalı sayılıyor. Bu tutum geçen yüzyılın ikinci yarısında hakim olan stilistik rekonpozisyon fikrine karşı kuvvet kazanmıştı, oysa bu yolla bütün restorasyon sorunlarına cevap verebilmek olanaksızdır.

II) TEMİZLEME

Carta del Restauro'nun beşinci maddesi:

"Sanat veya tarih değeri olan bütün elemanların korunması, hangi devre ait olurlarsa olsunlar, stilistik bütünlük ve orijinal biçime dönüş, bir kısmını diğerleri için feda ettirmemelidir.

Ancak pencere ve kolon arası dolguları gibi ekler, tamamen ilgisiz ekler kaldırılabilir.

Fakat kaldırılacak her eleman için iyice düşünmek gerekir. Kaldırma işlemi yalnız restoratörün kişisel fikrine bağlı olmamalıdır."

Bu noktada üzerinde düşünülmesi gereken bir özel durumla karşılaşılabilir. Herhangi bir devirde yapılmış bir ekin ortalama bir sanat değeri veya tarihi önemi olabilir. Orijinal yapının bütünlüğünü bozduğu, önemli bir görünüş bozukluğu yaptığı saptanırsa, ekler kaldırılabilir. Yapıda böyle kararlara varmak için:

a) Yapının yalnız kendisiyle ilgili,

b) Yapının çevresiyle bağıntılı olarak eklerin incelenmesi söz konusu olur.

Yapının önemli tarihi ve estetik değerini bozan ekler kaldırılır. Yapının tarih ve çevre ile bağlarının anlaşılmasını engelleyen elemanlar da aynı şekilde bu konuda uzman kişilerce saptanarak kaldırılır. Bu arada dikkat edilmesi gereken bazı şehir dokuları olabilir. Yapının çevresinden izole edilmemesi de önemlidir. Herşeyi korumak ta diğer bir ekstremdir. Çevreyi eski haline getirmek müzeleşmeyi gerektirir. Restorasyonla ilgili olarak halkın, amatör gazetecilerin, uzak ve yakından ilgili dairelerin baskılarına karşı gelmek.

Temizleme işlemi sırasında dikkat edilecek noktalar:

1. Sözümler ona kültürel nedenlerle her çeşit fikre itiraz edenler,
2. Restorasyon sırasında ortaya çıkan yeni durumları örtbas edenler,
3. Yalancaktan yıkma nedeni çıkaranlar,
4. Stilistik rekonstrüksiyona gidenler.

Restoratör, mimar olarak, sonunda nasıl bir sonuca varılacağını tasarlamak durumundadır. Bu tasarım, restorasyon projesi ile belirtilir. Portik, kapı, pencere gibi kısımların temizlenmesi gerekiyorsa, proje üzerinde belirtilir. Daha genel değişiklikler için aksonometri, perspektif, foto montaj işe yarayabilir. Maket üzerinde de bu amaçla araştırma yapılabilir.

Orijinal veya güzel değil diye bir şeyi kaldırıp, yerine aynı şekilde bir yenisinin konulması yanlıştır.

Temizleme ile beraber, yapının restorasyondan sonra nasıl kullanılacağını tespit etmek gereklidir(Sistemazione).

III.REİNTEGRASYON

Yeniden yapılması düşünülen bir parçanın, varlığı ve biçimi kat'i olarak bilinmeden restorasyon söz konusu olamaz. Biçim hakkında bilgi,rölöve, fotoğraf, stampa gibi kesin dokümanlardan elde edilir. Reintegrasyon için en emin yol yapı parçalarının ele geçirilebilmesidir. Bulunan elemanların yapı içindeki yerlerinden emin olduktan sonra, halâ o yerlerde yaşayıp yaşamıyacağını düşünülmesi gerekmektedir. Antik devir yapılarında anastiloz bu anlamda düşünülebilir. Yeni elemanların eklenmesi çok nazik bir iştir. Genellikle uygun görülmez. Ancak bazan gerekebilir:

- a) Bir kolonatta, kolonların biri iş görmez hale gelmiştir,
- b) Statik veya konstrüktif yönden gerekli parçalar yok olmamışlardır.

Her iki durum bir arada olabilir. Dikkat edilecek en önemli nokta, eklenecek kısımların eski, ayakta duran parçalardan fazla olmamasıdır. Yeterli bilgi şüphesiz gereklidir. Birbirlerine tam olarak benzemeyen elemanlarla oluşan dekorasyonların yenilenmesinde sahtecilik tehlikesi vardır. Estetik endişelerle, bütünü görmek isteği bu yola itebilir. Burada gözönüne alınacak noktalar şunlardır:

1. Yapının yapıldığı devir: Bazı devir stilleri, örneğin Rönesans elemanlarının tekrarı, dolayısıyla yerine koyma kolaylığını sağlayabilirler. Özellikle dış etkenlerle yok olan yapı elemanları, mevcut tekrar edilen elemanlara benzer

şekilde yapılarak yerine konabilir. Fakat yapının sırasında değişik tasarlanmış elemanlar kullanılmış olabilir. O zaman hepsini birbirine benzetmek yanlış olur. Ortaçağ yapıları böyle değişiklikler gösterdiklerinden, dikkatli olmak gerekir.

2. Yapıda kullanılan konstrüksiyon tekniği gözönüne alınarak reintegrasyona gidilmelidir. Eşit büyüklükte kesme taşlarla veya moloz taşla yapılmış bir duvar benzer şekilde tamamlanabilir.

3. Yeni eki gerektiren olay ve nedenleri -deprem, tasman, yangın, bombardıman, yapının terk edilmesi, sökülme, değişme- incelenir.

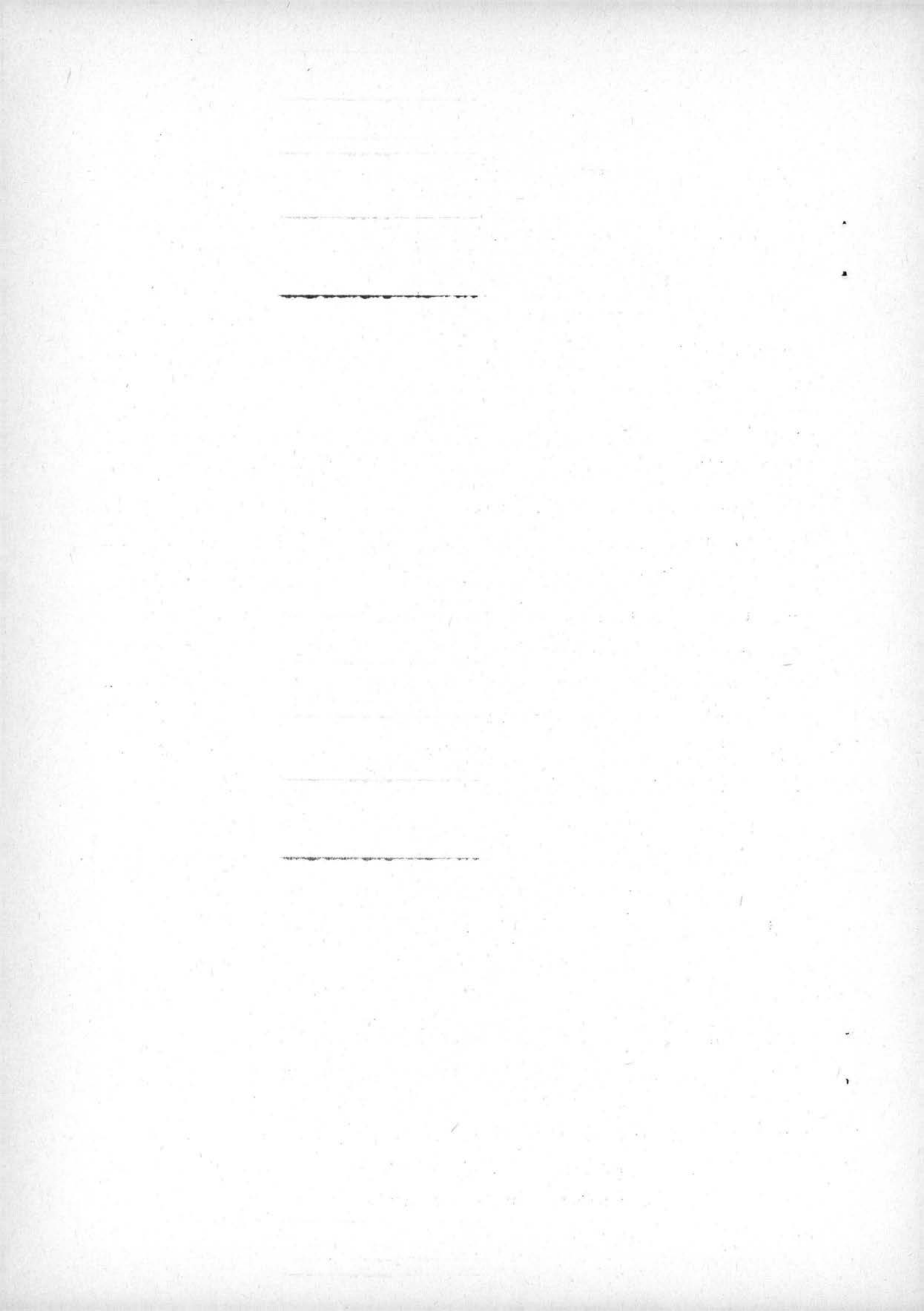
4. Depremde yıkılan kısımların parçaları bulunabilir. Böyle durumlarda yerde bulunan parça kimildatılmadan ölçülür, ve numaralanır. Fotoğrafının çekilmesi de olumlu olur.

Carta del Restauero'nun bu konu ile ilgili maddeleri:

Madde 7- Eğer bir anıtı ayakta tutmak için tam veya kısmi bir tamamlamaya gitmek, veya herhangi bir pratik kullanım nedeniyle ekler yapmak gerekirse, bunlar konstrüktif şemaların ifadesi olan çiplak ve yalın bir karakterde ve kabil olduğu kadar az olmalıdır. Benzer stilde bir ek ancak yapının genel çizgilerinde, dekorasyon asla söz konusu olmadığı zaman kabul edilebilir.

Madde 8- Bu ekler gayet kesin ve belirgin olmalı, veya değişik malzeme kullanılarak, veya kendilerini çeviren ve tamamen süssüz bir çerçeve korniş kullanılarak belirtilmelidir. Bir restorasyon asla etüt edenleri şaşırtacak veya tarihi bir belgeyi değiştirecek, yok edecek nitelikte olmamalıdır.

Madde 9- Bir anıtın zayıflamış strüktürünü kuvvetlendirmek veya kütleliğini tamamlamak için eskiden kullanılan konstrüksiyon metodlarıyla amaca ulaşamazsa, en yeni metodların kullanılması uygun olabilir. Aynı şekilde artık yorulmuş strüktürleri ayakta tutabilmek için, gerekli karışık ve hassas problemlerin çözümünde çeşitli bilimsel metodlardan yararlanmak gerekir. Bu alandaki ampirik davranışlar artık yerlerini bilimsel olanlara bırakmalıdırlar.

Yukarda açıklanmış gibi, ekler bir işaret, tarih konularak belirtilir. Özellikle gelecek nesiller ve araştırma yapanları yanıltmamak için önemlidir.

Bir malzeme yerine başkası kullanılırken doku ve renk çok farklı olursa, sonuç iyi olmayabilir. Restoratörün, yapının mimarının tasarlayacağından tamamen değişik bir tutumda malzeme seçmesi, üzerinde durulacak, tartışma konusu bir sorundur.

IV. REKONSTRÜKSİYON

Genel olarak bir yapının yeniden yapılması, geçen yüzyılın başından beri olumsuz görünen bir tutumdur. Atina kararlarında ve Carta del Restauro'da alınan kararlar da bu görüşü savunurlar. Annoni'ye göre yeni bir bina yapmak daha olumludur. Arsa boş da bırakılabilir. Eğer önemli bir yapı ise temelleri korunur.

Bu konuyla ilgili özel durumlar vardır. Örneğin Japonlar her 20 yılda tapınaklarını yenilemektedirler. San Marco Meydanındaki Campanile, ve Lazzetta; Verona'da Ponte di Castelvecchio; Floransa'da Santa Trinita yıkıldıktan sonra, olağanüstü önemlerinden dolayı yeniden yapılmışlardır.

Böyle bir girişimin öngördüğü koşullar şöyledir:

1. Birinci derece önemi olan bir yapı -sanat, tarih, ve duygusal bakımlardan. Örneğin, Süleymaniye yıkılrsa, elimizdeki planlarıyla onu yeniden yapabiliriz. Şu veya bu nedende rekonstrüksiyona karar verilse bile teknik bakımdan sakıncalar olabilir: Yapı yeni yıkılmışsa, rölöve, foto varsa, yapıdan çok miktarda parça kalmışsa yıkılan parçaların yıkıntı içindeki yerleri, orijinal yerlerini belirticek şekilde ise, tam veya kısmî elemanlar tekrar kullanılabilir durumda ise, teknik yönden kolaylık görülür.
2. Rekonstrüksiyon için diğer bir neden şehircilik yönündendir. Şehir içi mekânı içinde bir boşluğun doldurulması, veya bir yapı kompleksinin bir parçasının tamamlanması gerekabilir. Bir komplekse karakter veren eleman da bu eylem kapsamına girer. Bu durumda, yapı gidince yeri önemini yitirmez, rekonstrüksiyon gerekmez.

V. MODERN EK ŞEKLİNDE RESTORASYON:

18. yüzyıla gelene kadar uygulanan restorasyon tipi budur. Camilere devir devir yapılan dekorasyonlar, minberler, hünkâr mahfilleri gibi. Avrupa'da Viollet-le-Duc ekolü düşüncesi de bu yolda idi. Yapı, yaşamak için modern yaşantıya katılmalı deniyordu.

Yeni ok yapmak nazik bir iş olduğu için çok fazla örneği yoktur. Yaratıcı bir mimar gerekir, ayrıca yapı da böyle bir işleme elverişli olmalıdır.

VI. YAPININ TAŞINMASI

Yapıların bir yerden diğerine götürülmesi, restorasyondan çok bir tekniktir. Ancak çok özel durumlarda olur:

- Yapının üzerine oturduğu arazinin durumu kayma, çökme gibi yapıya zarar verecek özellikler gösterebilir.
- Turistik nedenler, yol açma vb. yapıyı yerinden oynatmayı gerektirebilir. Ancak çok önemli trafik sorunu, ve küçük yapı söz konusu olduğu zaman düşünülür.

Taşıma işlemi:

- Yapının parçalanmadan taşınması, veya çok az parçalanarak yeni yerine götürülmesi,
- Yapının elemanlarına ayrılarak taşınması.

Birinci teknik tercih edilmekle beraber, olanaksız olabilir.

VII. ARKEOLOJİK RESTORASYON

Bugün yaşamayan anıtlar için, genel olarak sağlamlaştırma ilkesi uygulanır. Korumak için, yapıyı etkileyen bütün faktörler gözönüne alınır. Mimar, arkeolog, kimyager, fizikçi, minerolog ekibinin çalışmaları, araştırmaları gerekir. Yeni malzeme kullanılabilir. Reintegrasyon gerekmez. Çünkü yapı tekrar kullanılmayacaktır.

Carta del Restauro'nun ilgili üçüncü maddesine göre,

Artık kullanılmayan ve geçmiş medeniyetlere ait anıtlarda, örneğin, Antik devir eserlerinde, her çeşit tamamlamadan kaçmak gerekir. Böyle yapılarda ancak Anastiloz, yani mevcut elemanların nötr malzeme ile genel çizgilerini ortaya çıkarmak, ve korunmalarını sağlamak amacıyla tamamlanmaları söz konusudur.

V. MODERN EK ŞEKLİNDE RESTORASYON:

18. Yüzyıla gelene kadar uygulanan restorasyon tipi budur. Camilere devir devir yapılan dekorasyonlar, minberler, hünkâr mahfelleri gibi. Avrupa'da Viollet-le-Duc ekolü düşüncesi de bu yoldaydı. Yapı, yaşamak için modern yaşantıya katılmalı deniyordu.

Yeni ek yapmak nazik bir iş olduğu için çok fazla örneği yoktur. Yaratıcı bir mimar gerekir, ayrıca yapı da böyle bir işleme elverişli olmalıdır.

VI. YAPININ TAŞINMASI

Yapıların bir yerden diğerine götürülmesi, restorasyondan çok bir tekniktir. Ancak çok özel durumlarda olur:

- a. Yapının üzerine oturduğu arazinin durumu kayma, çökme gibi yapıya zarar verecek özellikler gösterebilir.
- b. Turistik nedenler, yol açma, vb. yapıyı yerinden oynatmayı gerektirebilir. Ancak çok önemli trafik sorunu, ve küçük yapı söz konusu olduğu zaman düşünülür.

Taşıma işlemi:

- a. Yapının parçalanmadan taşınması, veya çok az parçalanarak yeni yerine götürülmesi,
- b. Yapının elemanlarına ayrılarak taşınması.

Birinci teknik tercih edilmekle beraber, olanaksız olabilir.

VII. ARKEOLOJİK RESTORASYON

Bugün yaşamayan anıtlar için, genel olarak sağlamlaştırma ilkesi uygulanır. Korumak için, yapıyı etkileyen bütün faktörler gözönüne alınır. Mimar, arkeolog, kimyager, fizikçi, minerolog ekibinin çalışmaları, araştırmaları gerekir. Yeni malzeme kullanılabilir. Reintegrasyon gerekmez. Çünkü yapı tekrar kullanılmayacaktır.

Carta del Restauro'nun ilgili 3. maddesine göre,

Artık kullanılmayan ve geçmiş medeniyetlere ait anıtlarda, örneğin, antik

devir eserlerinde, her çeşit tamamlamadan kaçmak gerekir. Böyle yapılarda ancak anastiloz, yani mevcut elemanların nötr malzeme ile genel çizgilerini ortaya çıkarmak, ve korunmalarını sağlamak amacıyla tamamlanmaları söz konusudur.